

Kulturhistorisk Rapport

Undersøgelse på grunden Bispensgade 14, Aalborg by.

ÅHM j.nr. 6686.

Udgravning 2016.

Rapport udfærdiget af: Christian Klinge.

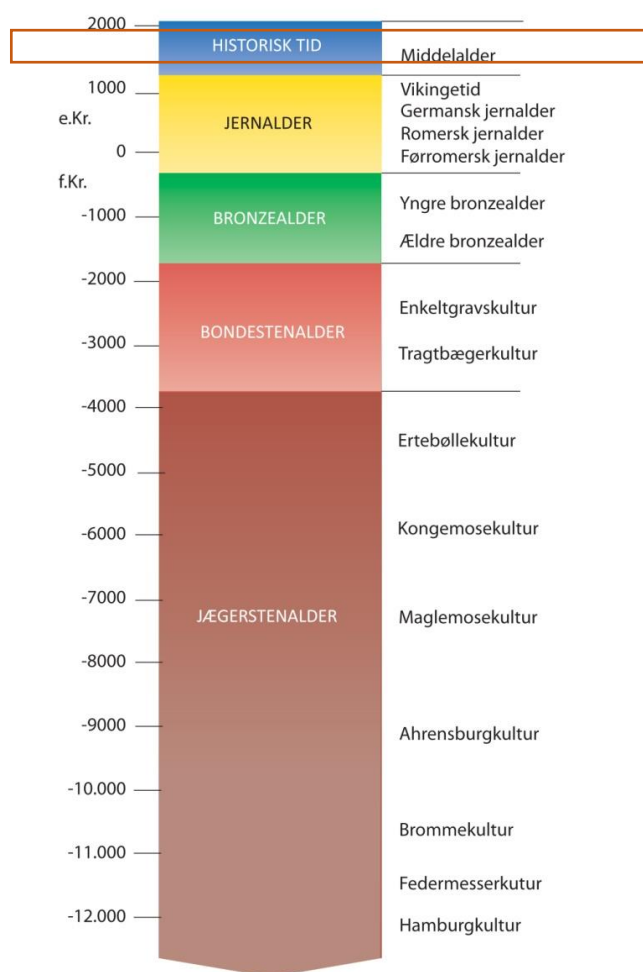
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i middelalderen	2
Undersøgelsens resultater, sammenfatning og perspektivering.....	4
Udgravningsdata.....	7

Indledning

I forbindelse med nedrivningen af ejendommen Bispensgade 14 i Aalborg og det efterfølgende nybyggeri har Nordjyllands Historiske Museum en udgravning på de dele af grunden, hvor kulturlag og anlæg blev ødelagt i forbindelse med byggeriet. Bispensgade 14 ligger i den nordlige del af det middelalderlige Aalborg, og det var derfor ikke overraskende, at der ved undersøgelsen blev fundet spor fra Aalborgs middelalder og renæssance.

Undersøgelsens baggrund

City Ejendomme A/S, der ejer adressen, nedriver i vinteren 2015/16 bygningen på grunden. Udgravningen til byggegruben på grunden havde pågået i den gamle kælder gennem hele foråret 2016. I hele denne periode var der løbende overvågning af grunden fra museets side. Den 20/5 2016 bliver der gravet i urørt kulturlag, og byggeriet bliver midlertidigt standset. Denne standsning blev samme dag bekræftet af Slots- og Kulturstyrelsen. Der bliver lavet to budgetter for udgravningen: Budget 1, som dækker den vestlige del af fundområdet, hvor bygherre først havde brug for undersøgelsen, og Budget 2 der dækker resten af fundområdet, der skulle undersøges senere i 2016.

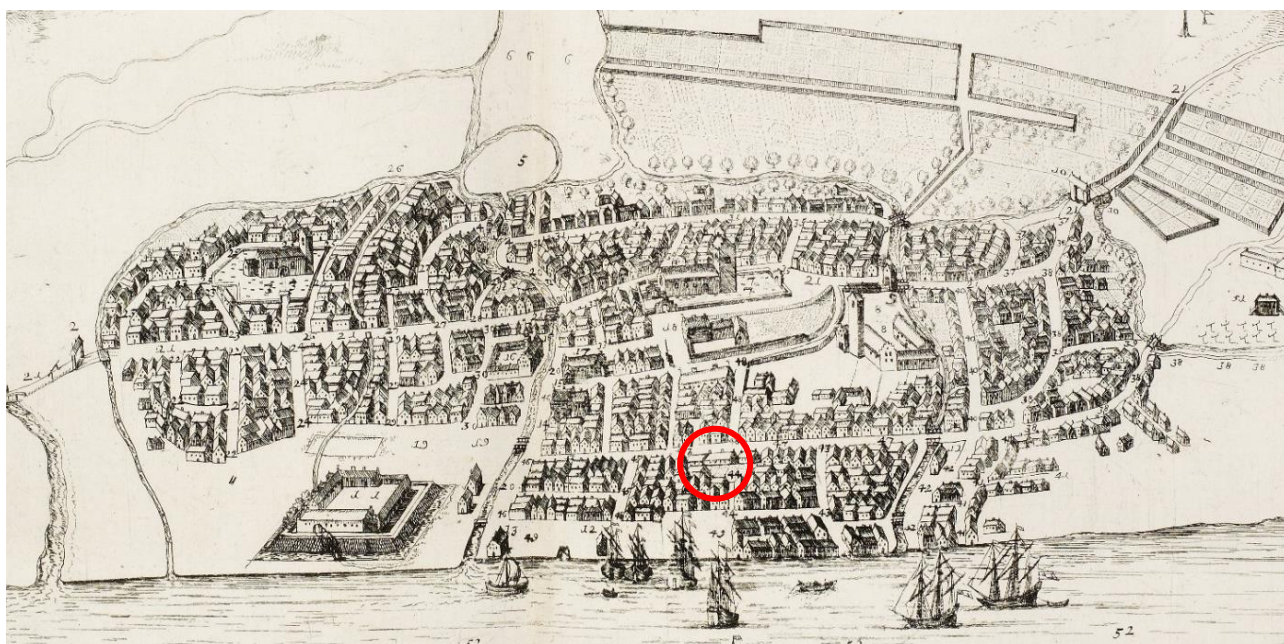

Fig. 1: Udsnit af Resens prospekt fra 1677 af Aalborg. Den røde ring viser placeringen af Bispensgade 14.

Lokalområdet i middelalderen

Aalborg er opstået på en lav ler- og sandbanke ved Limfjorden. Banken gennemskæres af Østerå, der kunne benyttes til transport både ind i landet og som åhavn. Åen var dermed en vigtig faktor for byens placering på fjordkysten. Ler- og sandbankens aflange form langs Limfjordskysten har defineret udstrækningen af den ældste by og forløbet af byens vigtigste færdselsstrøg, der i dag udgøres af Algade-Bredegade-Nørregade. På den østlige side af Østerå har arkæologiske undersøgelser ved Algade vist, at byens oprindelse her skal findes i 700-800-tallet. På den vestlige side af Østerå har arkæologien foreløbigt fundet spor, der går tilbage til 900-tallet. I 1000-1100-tallet tilkommer byens ældste kirker, der fordeler sig med to på hver sin side af

Østerå. På den østlige side af åen var det Vor Frue kirke og en forsvundet Skt. Clemens ved Algade 17-21, mens det på den vestlige side var Skt. Budolfi og den forsvundne Skt. Peder under de nuværende grunde ved Tiendeladen. Kirkeplaceringerne giver et godt indtryk af byens langstrakte form allerede i den tidlige del af middelalderen, i 1100-tallet. I løbet af middelalderen fik byen 3 klostre: Det ældste var et nonnekloster ved Vor Frue kirke, dette blev oprettet i første halvdel af 1100-tallet. Mellem 1240-50 blev der oprettet et gråbrødre kloster omtrent midt i byen, brødrene overtog Skt. Clemens kirken. Yngste kloster var helligåndsklosteret, der oprettedes i 1431/51 i byens nordvestlige del. Disse klosterbygninger står bevaret i dag. I 1300-tallet befæstes byen med jordvolde og grave.

Grunden Bispensgade 14 ligger på nordsiden af Bispensgade og ligger dermed i den nordligste del af middelalderbyen. Bispensgade bliver anlagt i 1300-tallet på et dige eller en vold, der blev bygget i forbindelse med byens befæstning i dette århundrede. På det tidspunkt i senmiddelalderen, hvor Bispensgades nordlige side bliver bebygget, må denne del af befæstningen have mistet sin fortifikatoriske betydning. Terrænet har før byggemodningen af området været fladt og lå omkring eller lige over havets overflade. Området har derfor gennem middelalderen sandsynligvis været oversvømmet eller tæt ved oversvømmet ved højvande. Der har i denne periode været strandeng langs hele Limfjordskysten nord for Aalborg. I senmiddelalderen bliver området byggemodnet, og ved middelalderens slutning er strandengen forsvundet og blevet en del af byen.

Fig. 2: Aalborg set fra Signalbakken i 1885. Byens oprindelige kysttype ses i forgrunden af billedet. Den flade strandeng har gennem middelalderen sandsynligvis karakteriseret hele kysten i området nord for byen.

Undersøgelsens resultater, sammenfatning og perspektivering

Ved udgravningen blev der påvist kulturlag fra tidlig middelalder og frem til nyere tid. I det følgende vil områdets historie, som den kan aflæses ud fra udgravningsresultaterne, blive fremlagt.

De ældste kulturlag repræsenterer de lag, der blev aflejret på strandengsområdet mellem Aalborg og Limfjorden. Det kunne påvises, at området gennem første halvdel af middelalderen overgår fra at være et naturområde til gradvis at blive mere og mere kulturpåvirket. Strandengen nord for byen har været et meget bynært græsningsområde, der at dømme ud fra de forholdsvis mange fund har været intenst udnyttet eller påvirket af nærheden til byen.

Disse ældste lag var de eneste, der kunne registreres i fladen, resten af lagene var bortgravede. På denne flade fremstod et dige opbygget af tørv lagt i forband, med undersiden opad. Tørvene har formentlig været græstørv opgravet fra strandengen, da de havde ler af samme slags som i undergrunden på den ene side. Digets højde var op til 70 cm. Det har derfor kunnet beskytte mod højvande op til omkring én meter over daglig vande. Bredden af diget har været mere end én meter. Diget var ikke anlagt parallelt med Bispensgade, hvilket tyder på, at det er ældre end anlæggelsen af gadeforløbet. Diget var opført i perioden, hvor området var strandeng, og der er også aflejret flere strandengslag efter opførelsen af diget. Et bud på en datering af diget er 1200-tallet eller måske tidligt i 1300-tallet. Diget er udtryk for et af de første forsøg på at regulere tidevandet i strandengene nord for byen. Det viser, at der har været et ønske om at holde strandengen tør ved højvande muligvis for at beskytte byens huse nord for diget, uden for undersøgelsesområdet. Der var strandengslag hen over diget, som derfor har eksisteret samtidigt med strandengen.

Fig. 3: Diget var opbygget af tørv. De firkantede stykker ses foran målestokken. Målestokken ligger øst-vest, hvilket giver et billede af det meget skrå forløb af diget.

Hen over strandengslagene med diget var der tre massive opfyldninger. Man har altså i senmiddelalderen terrænreguleret området. Terrænet har efter denne opfyldning haft en overflade svarende til lidt over én meter over havet. Der har altså stadig været oversvømmelser på grunden ved forhøjet vandstand i Limfjorden i 1400-tallet. Og der er ikke spor efter bygninger fra denne periode. Fundene fra lagene viser, at den yngste terrænregulering fandt sted omkring år 1500. Ved denne tid er området blevet opdyrket. Det er kendt fra skriftlige kilder, at der på byens grunde har været kålgårde med grøntsager til brug for grundens beboere. Denne udnyttelse ses ved, at kulturlaget er fuldt formuldet og har krummestruktur som havemuld. Overfladen af havedyrkningen har været op mod halvanden meter over havets overflade, og derfor er grunden på dette tidspunkt blevet hævet nok til, at man har kunnet undgå de fleste oversvømmelser. Der fandtes stadig ikke spor efter bebyggelse på denne del af grunden, men der har helt sikkert været bebyggelse andre steder på grunden samtidig med denne opdyrkning.

Fig. 4: Den nordvendte profil, hvor den ca. 2 meter tykke lagfølge på grunden kan følges.

Denne bebyggelse, der har været samtidig med havedyrkningen, ses ved, at muldhorisonten overlejres af flere lag bestående af nedbrydningsmateriale fra forskellige bygningsdele. Der må være tale om bygninger, der har stået med facade ud til Bispensgade i en periode fra omkring 1500 og omkring hundrede år frem. Fundene angiver, at bygningen er nedrevet i efterreformatortid, sandsynligvis i 1600-tallet.

Hen over nedbrydningslagene lå et forholdsvis massivt lag, der sandsynligvis er opstået udendørs i baggården bag bygningerne ud til Bispensgade. Flere genstande fra 1700-tallet fortæller, hvornår denne aflejring er foregået. Hen over igen fandtes spor efter 1800-tallets bygninger.

Udgravningen på Bispensgade 14 giver et sjældent indblik i, hvordan Aalborg er vokset mod nord ved middelalderens slutning. Det har kun sjældent været muligt at dokumentere denne byggemodning gennem middelalderen inde på grundene nord for Bispensgade. Der er flere gange blevet udgravet og undersøgt opfyldningsbolværker i Aalborgs nordlige gader, men derudover er det blot udgravningen på Jomfru Anes Gård 5 (ÅHM 6078), som dokumenterer kulturlagene på grundene nord for Bispensgade. Resultaterne fra Bispensgade 14 er væsentlige bedre, idet hele stratigrafien her kunne dokumenteres. Begge undersøgelser viser, at det først er ved middelalderen afslutning, at opfyldningsprocessen har resulteret i terrænhøjde nok til at undgå Limfjordens oversvømmelser. Diget fra højmiddelalderen viser på den anden side, at der allerede på dette tidlige tidspunkt i middelalderen har været et ønske om at beskytte området mod tidevandet i Limfjorden. Strandengen har derfor været et ressourceområde, som der har været et ønske om at beskytte mod tidevandet allerede fra midten af middelalderen.

Bispensgade 14, Aalborg.

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6686.
- Fund & Fortidsminder 120516-144.
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 16/03630.
- Bygherre: City Ejendomme Aalborg A/S.
- Undersøgt areal: 21 m², med op til 2 m kulturlag.
- Deltagere i udgravningen:
 - Museumsinspektør Christian Klinge.
 - Museumsinspektør Christian Vrængmose Jensen, museumsinspektør Karen Povlsen, museumsinspektør Ph.D Torben Trier og stud.mag. Emilie Grønnegaard Greve Jørgensen.
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger mv.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg.